

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на Мария Славчева
за придобиване на образователна и научна степен “доктор”
Невиждащото тяло: граници и визуални дискурси

ПУ “Паисий Хилендарски”, ФИФ, кат. “Етнология”

Дисертационният труд на Мария Славчева навлиза в изследователско поле, което е ново не само за българската социална антропология, но и в международен план. Авторката разработва една антропология на уврежданията, като се съсредоточава върху хората със зрителни затруднения. Както изисква дисциплинарният етос на антропологията, изследването се базира на сериозна теренна работа, основната част от която е осъществена в Националния център за рехабилитация на слепи в Пловдив в продължение на няколко години. През този период М. Славчева не само провежда наблюдения, поддържа контакти със специалисти от НЦРС и с представители на общността, но и участва в работата на Центъра като преминава през обучителен курс за хора със зрителни затруднения. Така дисертацията може да се позиционира в най-добрите традиции на т.нар. ангажирана антропология, която не само натрупва знания, но прави това и в интерес на изучаваните общности.

Дисертационният проект е резултат от траен интерес на авторката към проблематиката, надграждайки над вече осъществено изследване за нейната магистърска теза. Дисертацията обаче предлага наистина новаторски и оригинален подход в конструирането на предмета на изследване. Нетипично за антрополог-теренист, Славчева се интересува не просто от всекидневните и институционалните практики по отношение на хората със зрителни затруднения, нито от начините, по които те самите ги възприемат и отиграват, а от дискурсивното поле, създадено около “невиждащото тяло”. Тя проблематизира самото “говорене” (респ. създаване на образи) за хората със зрителни затруднения, включително институционалното, за да изследва неговите граници и конструирането му в словесна, визуална и градска/архитектурна среда. За да постигне тази задача, дисертантката широко се опира на теорията на дискурса и дискурсивното поле. Този подход позволява да се обхванат и разберат в детайли социалните механизми, правните и институционални

уредби, технологичните и педагогическите решения, както и стереотипите и автостереотипите, с които “обраства” невидящото тяло.

Отлично впечатление прави задълбоченото познаване на релевантните трудове на Мишел Фуко, от които авторката заимства теорията на дискурса и дискурсивното поле, допълвайки я за своите цели с идеята за визуални дискурси. Славчева защитава убедително своя избор като още в първата глава прави необходимите връзки между теорията на Фуко и предмета на своето изследване. В резултат тя успява да предложи твърде подробен, но все пак достатъчно целенасочен преглед на методологическия инструментариум, приложен в емпиричното изследване. С рядка за начинаещи изследователи самодисциплина и последователност дисертантката извървява стъпките на анализ на дискурсивното поле, като успява непрекъснато да удържа връзката със своята конкретна тема и изследователски задачи. Заслужава да се отбележи също така и коректното въвеждане на работните понятия и дефиниции.

В своя подход Славчева избира да привилегирова телесността, поради което поставя във фокуса на изследователския си интерес телесния/сензорния опит на хората със зрителни увреждания. Този фокус ѝ позволява да проследи културните и социални механизми на нормализация (включително обучението на незрящите), или, според нейната терминология, превръщането на незрящото тяло в невидящо. Тя подробно изследва няколко различни по вид дискурсивни образувания, като обръща особено внимание на визуалните дискурси.

Самият характер на изследвания предмет налага да се работи в една твърде широка и нехомогенна област, разположена на границите на антропологията на уврежданията, градската антропология, сензорната антропология, визуалните изследвания, урбанистиката, специалната педагогика и др. Смяя да твърдя, че дисертантката напълно се е справила с това предизвикателство. Резултатът е един много добре концептуализиран и отлично изпълнен интердисциплинарен дисертационен проект. Славчева демонстрира умения за подбор и работа с различни по характер данни, както и способност да ги анализира коректно и да ги впише убедително в концептуалната си рамка. В това отношение един от приносите на дисертационния проект, който не е за пренебрегване, е изследването на медийния дискурс въз основа на пълното течение на списанието на Съюза на слепите в България. Тук авторката успешно прилага генеалогичния подход на Фуко към един

от централните смислови топоси на медийния дискурс – “страната на слепите”. С особено удовлетворение отбелязвам проследяването на динамиката на този образ през десетилетията и концептуализацията на прерастването на утопията в хетеротопия. Тук виждам потенциал за по-нататъшно развитие на темата с оглед промените в политическия контекст и идеологията.

Сред несъмнените приноси на дисертацията бих посочила плътността на емпиричния материал, събран в и около НЦРС и успешното му осмисляне в избраната теоретична рамка. Тук дисертантката се проявява като отлична теренистка, демонстрирайки усет към детайлите, внимателно съпоставяне на данни от различни наблюдения и изказвания, коректност към информантите. От друга страна, водещата концептуализация на невиждащото тяло позволява продуктивно осмисляне на емпирията в диалог с основополагащи идеи на градската антропология – за пространство и място, публично пространство, достъпност и граничност – както и осмисляне на релевантни технологии в практически и символен аспект (напр. белият бастун като помощно средство, но и като стигма). Добър подход, който заслужава да бъде развит и проведен по-систематично в бъдеще, е проследяването на начините, по които обучаемите “отиграват” педагогическите и технологичните дискурси. Подобно проучване би имало и практическа приложимост в допълнение към несъмнения принос към полето на антропологията на уврежданията.

Накрая, но не по значение, Славчева показва респектираща авторефлексивност, когато разсъждава върху спецификата на антропологичната работа сред незрящи, върху адаптацията си към особеностите на тази теренна ситуация и върху собствената си роля в създаването, включването или изключването на определени дискурси. Всички тези разсъждения формират цял един пласт в дисертацията, който не само е изключително интересен, но представлява доказателство за формиран професионален етос. В това отношение като особено ценен откроявам момента на автоетнография, когато авторката се поставя в ситуацията на “невиждащо тяло” и разсъждава върху собственото си тактилно преживяване на публични пространства.

В заключение: дисертационният труд на Мария Славчева е завършен самостоятелен и приносен изследователски проект, който напълно съответства на изискванията за образователната и научна степен “доктор”.

Без да подценявам качествата на дисертационния труд, позволявам си да отбележа някои неясноти и произтичащи от тях въпроси, на които се надявам дисертантката да отговори на защитата:

1. В първа глава са въведени принципи на функциониране на дискурса и системи за контрол, на които по-нататък в анализа няма експлицитни позовавания. Оттук произтичат някои въпроси, напр. дали и къде откриваме принципа на преобръщането, или пък външни и/или вътрешни системи за контрол на архитектурния или педагогическия дискурс, разгледани в следващите глави, и по какъв начин тези методологически инструменти допринасят за по-задълбоченото разбиране на предмета на изследване?
2. Въпреки че авторката се фокусира върху визуалните аспекти на избраната тема в сп. “Зари” (“страната на слепите”), вероятно текстовата им опосредстваност не е без значение, още повече, че на други места в дисертацията се отбелязва необходимостта визуалните данни да бъдат “разказвани”. Дали и как влияят напр. жанровите характеристики на текстовете (художествени, научно-популярни, репортажни) и как подобни опосредствани дискурсивни образувания се отнасят към непосредствено визуалните, архитектурни, педагогически и др., разгледани в трета глава?
3. На с. 147 мимоходом е въведено разграничение между “биологичното” и “социалното тяло”, което не е изяснено. Каква е неговата връзка (ако има такава) с последователно провежданото и централно за концепцията на дисертационния труд разграничение между “незрящо” и “невиждащо” тяло?

09. 01. 2020 г.

културата”

Доц. д-р Даниела Колева

Кат. “История и теория на

СУ “Св. Климент Охридски”